

ULPAN ROMANI ÖRNEĞİNDE EDEBİ ESERDE SİYASİ PROPAGANDA*

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ**

ÖZET

Gabit Müsirepov, Birinci Dünya Savaşı, Bolşevik İhtilali ve İkinci Dünya Savaşı gibi Kazakların hayatını da etkileyen dünya çapında, önemli olaylara şahit olmuş Sovyet dönemi Kazak edebiyatının önemli simalarından birisidir. Kazak edebiyatının önemli eserlerinden birisi olan Ulpın da Gabit Müsirepov'un sözde Kazaklarda kadın konusunu işlediği bir eserdir. Pek çok bilimsel çalışmada Ulpın romanından bahsedilirken üzerinde durulan husus Kazakların kadına bakışı, Kazak toplumunda kadının yeri olduğu; adı geçen romana adını da veren Ulpın'ın Kazakların kadın algısını değiştirdiği, pek çok eski anlayışı yıktığıdır.

Romanda, bahsedilen hususlar işlenmekle beraber yabancı gözüyle okunduğunda ilk dikkati çeken husus yapılan siyasi propagandadır. Romanda Ulpın ve kendisinden 40 yaş büyük olan eşi yüceltilirken, Sovyet döneminden çok önce yaşamış olmasına rağmen Kazakların milli bağımsızlık hareketleri çapul ve yağma hareketleri olarak gösterilip, milli kahramanlar da çapulcu ve eşkıya olarak tanıtılmaktadır. Roman kahramanlarından Eseney, çapul ve yağma hareketleri olarak gösterilen milli bağımsızlık hareketlerinin karşısında, bu hareketi gerçekleştirenlere karşı Çarlık ordusu yanında yer almış ve etkili olmuş bir isim olarak lanse edilir.

Rus ordularıyla işbirliği yapmış olmasına rağmen Eseney bir boy lideri olarak yaptıkları ile eleştirilir ve onun yanlışları Ulpın tarafından telafi ettirilerek Ulpın roman kahramanı olarak yüceltilir.

Bu, Sovyet döneminde sınırları çizilen "Sosyalist Realizm" sanat anlayışının uygulanmasından başka bir şey değildir.

Yazarın zaman zaman romana müdahaleleri edebi eseri teknik yönden zayıflatır. Kazak edebiyatının 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde roman türüyle tanıştığı dikkate alınırsa bu roman örneğinde yazarın pek de başarılı olduğu söylenemez.

Anahtar Kelimeler:Sosyalist Realizm, Gabit Müsirepov, Ulpın romanı, siyasi propaganda, KenesarıBağımsızlık Hareketi

Political Propaganda in The Kazakh Literature in The Example of Ulpın's Novel

ABSTRACT

Gabit Müsirepov who witnessed important events that have affected the lives of Kazakhs worldwide, such as World War I, Bolshevik Revolution and World War II is one of the significant figures of Soviet-era Kazakh literature. Gabit Müsirepov's Ulpın is one of the fundamental works of Kazakh literature which deals with the issue of women in so-called Kazakhs. Quite a lot of scientific studies mention Ulpın and they emphasise the perception and place of women in Kazakhs and Ulpın, who also gave the name to the mentioned novel changed the perception of women in Kazakhs and broke the old perceptions.

The first thing that strikes in the novel is political propaganda along with the things abovementioned. While Ulpın and her 40-year older husband are exalted in the novel, national independence

* Bu makale Ekim 2018 yılında Kazakistan'da Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesinde düzenlenen V. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları sempozyumunda sunulan bildirinin genişletilmesi ile oluşmuştur..

**Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü hikmetkoras@ohu.edu.tr/hikmetkoras@gmail.com, iletişim 0532 578 36 83

movements of the Kazakhs are shown as movements of plunder and pillage, and the national heroes are also introduced as rogues and bandits although it occurred long before the Soviet period. Eseney is depicted as an opponent to the national independence movements that are portrayed as plunder and pillage movements and he has supported tsarist army and has been effective.

Eseney is criticized for the things he has done as a tribe leader though he has cooperated with Russian armies and his mistakes are compensated by Ulpan and she is honoured as the hero of the novel.

This is nothing more than the application of the concept of “Socialist Realism”, which is marked out in the Soviet era.

The interventions of the author weakens the novel technically. If it is considered that Kazakh literature was introduced to the novel in the first quarter of the 20th century, it cannot be said that the author is successful in this novel.

Keywords: Socialist Realism, Gabit Müsirepov, Ulpan, political propaganda, Kenesarı Rebellion

Giriş

Makale, Cemile Kınacı'nın çevirisini yaptığı Malik Otarbayev'in yayına hazırladığı 2016 baskılı Gabit Müsirepov'un Ulpan Romanı olup değerlendirmeler bu çeviri eser üzerinden yapılmıştır.

Edebiyatın, edebi eserler vasıtasıyla toplumu etkilediği ve yönlendirdiği inkâr edilemez bir gerçektir. Sanat hangi amaçla yapılırsa yapılsın muhatabı olan kitleyi etkiler ve yönlendirir.

Bu gerçekten hareketle Bolşevik ihtilalinden sonrarejimin propagandasını yapmak ve yerleşmesini sağlamak için 1921 yılında Proleter Yazarlar Birliği kurulmuş (Uygur, 2005: 23-30) Sovyetler Birliği'nde Bolşevik olmayan sanatçılara hayat hakkı tanınmamıştır. Mahalli ve milli sanat kuruluşları kapatılmış (Açık, 2007: 30; Merhan, 2008: 41; Kınacı, 2016: 195-216) yerine Sosyalist anlayışa uygun, Sosyalist rejimin propagandasını yapan dernek ve kuruluşlar ikame edilmiş böylece rejim hâkimiyet kurmaya çalışmıştır.

1934 yılında toplanan I. Sovyet Birliği Yazarlar Kurultayı'nda ise bu uygulama resmîyet kazanmış, İkinci Dünya Savaşı sebebiyle gevşetilen kurallar I. Kurultay'ın açılış konuşmasını yapan ve daha sonra Kültür Bakanı olarak kültür hayatını yönlendiren Andrey Aleksandroviç Jdanov tarafından 1947 yılında tekrar katı şekilde uygulamaya konulmuştur (Karakaş, 2009: 595-617).

Jdanov'un bütün Sovyet genelinde yayımlanan yazısında Lenin ve Stalin'in edebiyat hakkındaki düşünceleri sık sık hatırlatılır. “Sovyet edebiyatının vazifesi, halkı Sovyet sistemine ve Sosyalist vatanımıza sonsuz sadakat ruhuyla eğitmek hususunda partimize yardım etmektir...Sovyet edebiyatı halkı komünizm ideolojisi ile silahlandırmakta komünizm idealini hayata geçirmeye ve komünizm toplumu kurmaya hizmet etmektedir.” cümleleriyle Sovyet edebiyatının genel amacını, “Sovyet edebiyatının ideolojik mahiyeti komünist dünya görüşünden yani Lenin-Stalin partisinin dünya görüşünden ibarettir.” cümleleriyle Sovyet edebiyatının dayandığı temelleri, “Halklar arasında Stalinist dostluk ve kardeşlik idealini gerçekleştirmek ve her türlü milliyetçiliğe karşı acımasızca mücadele etmek Sovyet edebiyatının en önemli vazifelerinden biridir.” cümleleriyle Sovyet edebiyatının mücadele edeceği karşı fikirleri, “...bu gün toplumda mücadele eden sınıfların üstünde yer alan ve partinin dışında kalan bir edebiyat yoktur ve olması da mümkün değildir.” cümleleriyle sınırları çizilen Sosyalist Realizm anlayışının dışındaki bir edebiyata ve edebiyatçıya hayat hakkı olmadığını açıkça belirtir. İdeolojiyi sanatın damarı hatta canı kabul eden Jdanov, “Sanat da ideolojiler gibi sosyal hayatın bir yansıması olup toplumun ideallerini gerçekleştirmek için verilen mücadelede en önemli vasıtalarından biridir.” cümleleriyle, Sosyalist Realizmin sadece edebiyat değil bütün sanat türlerini kapsadığını ifade eder (Karakaş, 2009: 595-617).

Jdanov'a göre yazar “Tarihin akışına engel olan bütün her şeye karşı aktif ve ateşli bir mücadelecî, sosyalist kahramanlığın tellalı, kendi halkının sadık evladı ve komünizmin cengaver bir savaşçısıdır.” cümleleriyle tarif edilir.

Jdanov, yayımladığı yazıda her ne kadar milliyetçiliği reddedip savaş açmışsa da “Rus edebi dilini temiz tutmak ve halkın dil yaratıcılığından istifade ederek bu dili daha da zenginleştirmek Sovyet

yazarlarının vazifesidir.” cümleleriyle Sovyet edebiyatının dilini Rusça olarak ilan edip, “Rus edebiyatının en güzel geleneklerinden biri şudur: Bu edebiyattaki yüksek ideolojik özellik, bedii güç ile birleşmiş olması sebebiyle son derece büyük estetik ve terbiyevi bir özelliğe sahiptir. Bu sebeple klasik Rus edebiyatı Rus ve dünya devrimci hareketi ile Rus ve dünya sanatının yükselişinde önemli rol oynadı.” (Karakaş, 2009: 595-617) cümleleriyle de Rus edebiyatını örnek edebiyat, Sovyet edebiyatının temeli olan edebiyat kabul eder.

1. Sovyetler Birliği Yazarlar Kurultayı’nda, bütün Sovyetler birliği için kabul edilen sanat akımı, “Sosyalist Realizm, Marksizim-Leninizm teorisini partimizin tarihini ve bütün sosyalist kuruluş tecrübesini her bakımdan özümsemeyi ve benimsemeyi talep eder.” cümleleriyle tarif edilirken, bütün Sovyet yazarlarına yüklenen ikinci bir görev “Sovyet edebiyatımızın sadece toplumun yükselişinde rol oynayan en ilerici unsurları kuvvetlendirmek suretiyle Sovyet insanına en güzel sıfatları kazandırmaktan ibaret değildir; aynı zamanda hiç merhamet göstermeksizin tasfiye işlemlerini de yapmaktır.” cümleleri ile tasfiye hareketidir. Bu tasfiye hareketi de “Sovyet edebiyatı cehalet, eski örf ve adet, nadanlık, kültürsüzlük ve zorluklarla mücadelede korkaklık gösterenleri şiddetle tenkit etmelidir; haddinden fazla gururlanma ve lakaytlıkları, her türlü küçük burjuva egoizmini, ahlaki düşüklük ve her türlü gericilik hallerini ifşa edip gözler önüne sermelidir.” cümlelerinde ifadesini bulan bir ihbar furçasını telkin eder.

Sosyalist Realizmin yazarlardan bir diğer talebi de tenkittir. Bu tenkidin sınırları ve esasları

“Tenkit, Sosyalist realizm teorisini geliştirmeye ve sosyalist estetik meselesini çözmeye mecburdur. ...Tenkit, önündeki okuyucuları ideolojik ve estetik bakımdan eğitmekle mükelleftir; yüce sosyalist devletimiz ve muzaffer halkımızın mehabetine uygun olacak şekilde doğru bedii fikir için yüksek ve mutlak bedii esaslar için mücadele etmekle görevlidir. ...Tenkit, bütün edebi faaliyetleri bu bakış açısıyla değerlendirmeli ve Sovyet toplumunun ilerlemesine yardımcı olan hadiseleri, mazmun ve şekil yönünden artık geride kalmış olan eskilikten, bu günkü burjuva inkırazının tesirinden, bürokratik formalitelerden ve hiçbir gayesi bulunmayan basit tasvirlerden kurtarmalıdır.”

cümleleriyle belirlenirken beraberinde sansür mekanizmasını da getirir.

Buradaki alıntılar bize özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra bu çizgiyi aşan bir edebi eserin olamayacağını göstermektedir. Çünkü edebi eserin verililişinin gayesi belirlenmiş, metodu ve yöntemi çizilmiş, sonucu önceden dikte edilmiştir.

Sovyet döneminde Türk Cumhuriyet ve topluluklarında resmi olarak yazı dili kabul edilen bütün Türk lehçelerinde verilen eserler bu esaslara uymuş ve bu çerçevede verilmiştir.

Bu durum bir noktada tarihi de çarpıtmak anlamına gelmektedir. Çünkü bütün olaylara Sosyalist Realizm gözlüğüyle bakılmış, olaylar ve kişiler bu çerçeveden bakılarak değerlendirilmiş ve gerçekler gizlenmiştir.

Bildirimize konu olan Gabit Müsirepov’un Ulpan romanı da bu esaslar çerçevesinde ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Adı her ne kadar Ulpan olup Kazak edebiyatında kadını konu edinmiş bir edebi eser olarak gözükse de bu eser Muhtar Avezov’un 1928 yılında Sosyalist Realizm’in resmen ilanından önce yazdığı, 1934 yılında sahnelenmek üzereyken aleyhte yapılan jurnallerden dolayı oynanması yasaklanmış ve yazarı cezalandırılmış bir tiyatro eserine karşı ismarlama olarak yazdırılmış bir eser intibasını uyandırmaktadır. Çünkü, bir kadın adını taşıyan ve esas konusu Kazak toplumunda kadın olması gereken bu romanda esas konu roman kahramanlarından Eseney’in Kenesarı’ya karşı Çarlık Rusyası askerleri ile birlikte verdiği mücadeleyi anlatmaktadır. Roman boyunca Kazakların en büyük, en çok katılımlı ve bütün Kazak bozkırlarında gerçekleşen bağımsızlık savaşının kahramanı Kasımoğlu Kenesarı bir eşkıya ve çapulcu olarak gösterilmekte, hareket ve taraftarları aşağılanmaktadır. Aşağılanan sadece Han Kenesarı ve taraftarları değildir, Kazaklara ait bütün değerler aşağılanırken istilacı Ruslar yüceltilmekte, istila hareketi bir medenileştirme hareketi olarak takdim edilmektedir.

Romanı değerlendirmeden önce yazar Gabit Müsirepov'un kısa hayatı ile Kazakların tarihteki en ses getirmiş bağımsızlık hareketinin hatırlanmasında fayda vardır.

Gabit Müsirepov

Müsirepov, 1902 yılında doğmuş, dokuz yaşına kadar kendi köyünde köy mollasından okuma yazmayı öğrenmiş ve ardından avuldaki iki yıllık Rus okulunu 1916'da bitirmiştir. Daha yüksek eğitim veren bir Rus okulunu 1921 yılında bitirerek 1923 yılında Orenburg'daki üç yıllık İşçi Fakültesi (JumışşıFakülteti) ni bitirmiştir. Bu fakültede Sabit Mukanov ile okurken SakenSeyfullin ile de tanışmıştır. 1926 yılında bu fakülteyi bitirdikten sonra bir yıl da Ombı'daki Köy Tarım-Hayvancılık Enstitüsünde okumuş ardından bir yıl Buvrabay Enstitüsünde hocalık yapmıştır (Kınacı, 2016: 186; Koç vd., 2007: 573; Düysenbayulı vd., 2004: 223).

1927 yılında Komünist partisi Üyesi olmuş, aynı zamanda "Kazak Edebiyatı" ve "Sosyalistik Kazakistan" gazetelerinde baş redaktörlük görevi yapmıştır 1955-1966 yılları arasında Ara dergisinin baş redaktörlüğü yanında Kazakistan Yazarlar Birliğinin birinci sekreterliğini yürütmüş 1958 yılından itibaren Sovyet Yazarlar Birliği Sekreterlerinden biri olmuştur. Birkaç kez Kazak Sovyet Cumhuriyeti Yüksek Sovyetinin milletvekili, bir kez de SSCBYüksek Sovyeti'nin milletvekili seçilmiş; Kazak Sovyet Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti'nin başkanlığını da yapmıştır. Üç defa Lenin Ödülü almış, iki defa Emel Kızıl Tuğ Madalyası, Ekim Devrimi ve SSCB madalyası ile taltif edilmiştir (Kınacı, 2016: 186; Koç vd., 2007: 573; Düysenbayulı vd., 2004: 223).

Müsirepov, Ulpan romanını ise 1974 yılında yayımlamıştır.

KenesarıBağımsızlık Hareketi

Kenesarı hareketi, Çarlık Rusyası döneminde başlayan ve on yıl boyunca devam eden Kazakların yaşadığı toprakların tamamında yaşanan en geniş katılımlı bir bağımsızlık hareketidir (İstoriyaKazahstana'dan naklen Ölçekçi, 2009: 123-138).

Bu hareket, 1715 yılında başlayıp 1750'lerde bütün kazak topraklarının istila edilip yapılan kalelerle müstahkem hale getirildiği ve Rusya'dan insanların getirilerek yerleştirilmesi ile topraklarını ve otlaklarını kaybeden Kazakların Rusların istila ve işgal hareketine karşı Abılay Han'ın torunu Kasımoğlu Kenesarı önderliğinde 1837 yılında başlamıştır (Ölçekçi 2009: 123-138).

1785-1797 (Sırım Bahadır önderliğinde) Küçük Cüz, 1816-1821 (IsatayTayman ve MugambetÖtemisulı) ve 1836-1837 (ColamanTilenci)yaşanan kısmi hareketlerden sonra babası Kasım Han'ın 1822'de M. N. Speranski'nin yaptığı reformlara karşı başlattığı direniş hareketini Ağabeyi Sarcan devam ettirmiş, ağabeyinin ölümü üzerine han olarak seçilen Kenesarı 1837 yılında devralmış ve 10 yıl boyuncabütün Kazak Cüzlerinin katılımıyla Kazak topraklarının tamamında sürdürmüştür (Ölçekçi 123-138).

Üç Kazak cüzünün ileri gelen kahramanları Ağıbay, İman, Basıgara, Buharbay, Cekebatır, Bayseyit, Suranşı ve Savırık gibi isimler bu savaşta yer almış hatta Kenesarı'nın kız kardeşi Bopay da kocasının itirazına rağmen altı oğluyula bu savaşa bizzat katılmıştır. Rus taraftarı olan bazı biyler korkudan Kenesarı yanında yer almış, Kenesarı da tarafsız kalan veya Rus taraftarı olan bazı biyleri zorlayarak saflarında yer almasını sağlamıştır (Ölçekçi, 2009:123-138).

Romanın Özeti

Roman, Amankaragay ilçesinin biyi ve ağ sultanı olan Eseney'in yilkılarını Karşıgalı civarına kışlatmak için getirmesi ile başlar. Yakın arkadaşları Türkmen Müsirep ile avcı Müsirep'tir. Yılkı sürüsünü kışlatmak için uygun bir yer gibi görünen bölge aslında Eseney'in Kenesarı ile mücadelesinde yanında yer alan Artıkbay Batır'ın da mensubu olduğu Kürlevit boyunun otlığıdır.

Eseney'in yilkısının geldiğini görünce Kürlevit boyu üç kişiyi bölgenin sahipli olduğunu belirtmek için göndermiştir. Bu üç kişiden birisi de Artıkbay Batır'ın, giyinişi ve davranışlarıyla erkeklerden ayırt edilmeyen kızı Ulpan'dır. Türkmen Müsirep'in bu üç kişiden birisinin kız olduğunu söylemesiyle Avcı Müsirep bu kızın Artıkbay Batır'ın kızı olduğunu belirtir ve birkaç gün önce evlerinde yemek yediği konuk olduğu için hayıflanır. Artıkbay Batır'ın adının geçmesi ile Eseney on

beş yıl önce Artıkbatır'la beraber yaşadığı Kenesarı dönemi olaylarını hatırlar ve bu olaylar uzun uzun (21 sayfa) anlatılır.

Eseney ve arkadaşları özür dilemek için Artıkbatır'ın çadırına giderler. Uzun süre görüşmedikleri Kenesarı olayları sırasında yediği bir ok yüzünden felç kalan Artıkbatır'dan özür dilerler. Bu konaklık sırasında Eseney kendisinden 40 yaş küçük olan Artıkbatır'ın kızını görür ve bakmaktan kendini alamaz. Hem çok yakın arkadaşının kızı olması hem de kendisinden yaklaşık kırk yaş küçük olmasından dolayı, Ulpana'a karşı hissettiklerini kolayca arkadaşlarına söyleyemez. Ancak Türkmen Müsirep durumu fark ederek onu konuşturur. Bebekliğini de bildiği ve bebekken kendisiyle oynadığı kızı âşık olmak Eseney'e tuhaf gelse de dünürücü göndermekten kendisini alamaz.

Eseney'in gücünü bilen ve şerrinden çekinen arkadaşı Artıkbatır ve eşi durumu kabullenirler ve Eseney kendisinden 40 yaş küçük henüz çocukluktan yeni çıkmış Ulpan'la evlenir.

Ulpan, konargöçer ve zengin olmayan Kürlevit boyunun bir mensubu olan, felç olduğu için ayağa bile kalkamayan, başkalarının bakımına muhtaç eskiden iyi bir savaşçı olan Artıkbatır'ın kızıdır.

Eseney'in gücü, varlığı ve şerrinden korktukları için anne ve babası tarafından mecburen verildiğini bilen Ulpan, aynı sebeplerle bu evliliği kabullenir. Ancak evlenene kadar yaşadığı fakirliği, çaresizliği, kimsesizliği hiç unutmaz. Evlenmeden önce iki erkek çocuğunu kaybeden ve zürriyetinin devam etmesi için Ulpan'a ümit bağlayan Eseney Ulpan'ın her isteğini kırmadan yerine getirir ve onun kararlarının kendisinin kararı olduğunu çevresindekilere duyurur. Ulpan, evlendikten sonra kocasının boyu olan Sıyban boyunun yaşadığı bölgeye gider. Kocasını çok varlıklı olmasına rağmen boyu çok fakirdir ve onlar Eseney için çalışmaktadır.

Alışveriş için gittikleri şehirde ilk defa Ruslarla ve Kazak olmayan diğer farklı kavim mensupları ile tanışır. İlk defa çadır dışında sabit evlerin olduğunu görür. Faytonlar, at arabaları, alışveriş merkezleri, pazarlar, çarşı, hamam, ipek elbiseler, deri çizmeler vs ile karşılaşır. Gördüğü her şeyden birkaç adet alır.

Tekrar Sıyban boyunun yaşadığı bölgeye döndükten sonra kocasının sahip olduğu hayvanların bir kısmı ile malları fakirlere dağıtır. Ulpan, Ruslar gibi sabit ev ve hamam yaptırır. Bu kadar varlığın içinde kocasının hala göçebe bir biy olarak yaşadığına şaşırır. Sıyban boyundakilere de sabit evler yapmalarını ve yerleşik hayata geçmelerini tavsiye eder ve önayak olur.

Artık onun sözü Eseney'in sözü gibi, emri Eseney'in emri gibi kabul edilir. Kocasının erkek kardeşi ve yakınları Eseney'in genç karısını kabullenemezler. Çünkü Eseney'in çocukları öldüğü için evlenmezse bütün malları ona kalacaktır.

Eseney, çıktığı bir av sırasında donmuş göle düşer ve arkadaşları kurtarır. Gölden çıktıktan sonra sığındığı avul Kenesarı'nın ailesinin damadı olan Kojık'ın avuludur. Kojık eşkiyalık ve yağma ile geçinen, herkesin korktuğu belalı birisidir. Sığındıkları yerin Kojık'ın avulu olduğunu duyan Eseney üzerinin kurumasını beklemeden yola çıkar ve evine ulaşır. Ancak çok üşümüş ve hasta olmuştur.

Dönüşten sonra iyileşmeye çalışır, bu sırada da karısının aş erdiğini öğrenir. Karısının Müsirep'in kaynanasının külde pişirdiği ekmeğe aş erdiğini söylemesi üzerine Müsirep'in evine giderler. Bu misafirlik sırasında Eseney'in kardeşinin öfkelenerek attığı bir taş Eseney'in sırtına rast gelir ve Eseney bundan dolayı felç kalır. Eseney'in felç kalmasından sonra onun bütün işlerini Ulpan idare eder ve Ağa sultanlığı o devam ettirir. Bu arada Eseney felç iken bir kızı olur.

Eseney, on yıl yattıktan sonra Artıkbatır ile aynı gün vefat eder. Boyun ileri gelenleri dul kalan Ulpan'ı töre gereği kayını ile evlendirmek ve miras meselesini halletmek için meclis toplarlar. Fakat başarılı olamazlar.

Eseney'in cenaze yemeği sırasında Kojık'ın adamları gelerek cenaze sahibi ve orada bulunanları taciz ederler. Ulpan, Sıyban boyunu toplayarak Kenesarı'nın davasını devam ettiren Kojık'ın avulunu basar. Her tarafı ateşe verilip daha önce köylerde ve avullarda yapılan baskınlarda esir alınmış ve köle gibi kullanılan kızlar serbest bırakılır. Bütün mallar ganimet olarak alınır ve bu savaşa katılanlar arasında pay edilir.

Ulpan, Sıyban boyundan birisinin erkek çocuğunu kızına eş ve otağın varisi olmak üzere verilmesi isteğini duyurmasına rağmen sahip olduğu varlıktan dolayı Sıyban boyundan kimse Ulpan isteğine olumlu cevap vermez.

Sonunda, otuz yıldır Ulpan'ın ailesinde hizmet etmiş, Rus okullarında okumuş, bilgili ve açık gözlü biri olan Şaygöz-Uvak'tan Tilemis'in oğlu Torsan Ulpan'ın kızı Bijiken'le evlenir.

Ulpan'ın mutlu bir hayat sürdüğünü zannettiği kızı apandisti patlayarak ölür. Bütün malların tek varisi olan Torsan ilerleyen zamanda başka birisi ile evlenir ve yaşlanmış olan Ulpan'ı da kendisinin yaptırdığı evin dışındaki küçük bir odaya yerleştirir. Bu durumu kabullenmeyen Ulpan kendisini zehirleyerek intihar eder.

Romanın Konusu, Kahramanları ve Romadaki İdeolojik Propaganda

Romanın sonunda anladığımız kadarıyla yazar, romanın kahramanı Eseney'in yakın arkadaşı; Müsirep ve Ulpan'ın da en yakın arkadaşı ve sırdaşı olan Çınar'ın torunlarından. Bunu yazarın 1928 yılında Kızılorda'ya giderken Lebyaşi Demiryolu istasyonu civarındaki Sıyban mezarlığında karşılaştığı İsa Ahmet Hafız'a "Ulpan annemizin ölümü neden kaynaklanmış acaba?" sorusuna verilen "Bunu tam olarak gören de bilen de senin büyük babaannen Çınar'dı. Ulpan'ı yıkayıp akçeçeye sarıp, üç yerinden bağlayan kişi de oydu." (s. 299-300) cevabından anlıyoruz.

Romanın başında "Romadaki olaylar 19. Yüzyılın ikinci yarısında Kazakların Rusya hâkimiyetinde oldukları dönemde geçer. Yazar, tarihi bir kişilik olan Ulpan'ın hayatı etrafında, konar-göçer hayat yaşayan Kazaklar arasında Rus tesiriyle yaşanan reformları anlatır.

...Ulpan elinden her iş gelen, o dönemin modern Kazak kadınıdır. Ulpan'ın adı Rus Çarına kadar ulaşır ve onun yürüttüğü bu başarılı reformlar nedeniyle Çar tarafından kendisine bir takdir belgesi de gönderilir." (s. 15-16) cümleleriyle verilen bilgide de konunun Ulpan ve onun yaptıkları olarak belirtilir.

Bu ifadeler, kahramanların gerçek olduğunu, Ulpan etrafında dönen olayların gerçekten yaşandığını, romanın konusunun gerçeğe dayalı olduğu ihtimalini göstermektedir.

Ancak yine romanın başındaki "Yazar romanda kurguladığı Ulpan karakteriyle sonraki Kazak nesillerine Ulpan'ı ileri görüşlü örnek bir kahraman olarak sunar." (s. 15) ibaresi, romanın gerçek kişilere dayandığı ancak olayların ve romadaki pek çok hususun Gabit Müsirepov'un kurgusu olduğunu göstermektedir. Bu ifadeler yazarın kendisinin romanın sonunda zikrettiği Eseney'in yakın arkadaşı Müsirep'in torunlarından olduğunu da şüpheli hale getirmektedir ki romadaki pek çok husus da bunu teyit etmektedir.

Romanı bilimsel bir araştırma konusu yapan Kınacı eseri, "Türk dünyasında kadın aydınlanmasını konu alan edebi miras içinde Gabit Müsirepov'un Ulpan romanının çok özel bir yeri var. Türk dünyası kadınının tarihteki toplumsal konumuna ışık tutması bakımından Ulpan okunması gereken bir roman." (Kınacı, 2018: 9-10) cümleleriyle ifade eder.

Farklı bir yaklaşım sergilense de romanın 23-44. sayfalar arasında anlatılan Kenesarı olayları gerçektir. Bu olaylar 1937 ve 1947 yılları arasında şiddetli olarak cereyan etmiş ve çok kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bu bir bağımsızlık hareketi olmasına rağmen romanda bir eşkıyalık ve talan hareketi olarak gösterilmiştir.

Romanda Rusların bölgeyi istilası, Rusya içlerinden insanları getirerek bölgeye yerleştirip demografik yapıyı kendi lehine değiştirmesine hiç itiraz edilmez bilakis Kazakların yaşadığı hayat kötülenerken Rusların Kazakları bu hayat tarzından kurtararak insanca bir hayat yaşamaları için örnek olduğu ve bölgeye medeniyet getirdiği mesajı verilir. Bu durum da romanın gerçek bir olaya dayanıp dayanmadığını şüpheli hale getirir.

Romanda geçen yer ve bazı şahıs adları gerçek hayattan alınmıştır. En azından Kenesarı ve etrafındakilerin isimleri, Sıyban-Kerey, Kerey-Uvak, Şaygöz-Uvak, Tokay, Alday, Kürlevit gibi Kazak boy ve aşiret isimleri; Kenesarı, Velihanov gibi Kazakların tarihi şahsiyetleri ile bölgede idarecilik yapan Rus ileri gelenlerinin isimleri gerçek hayatta var olan ve romanı gerçeğe yakınlaştıran hususlardır.

Yine Tobıl, Baglan, Stap, Kpitan, Sariarka, Amankaragay, Oral, Orınbor, Tobıl, Ombı, Tümen, Kızıljar, İrbıt, Selebe, Torğay, Mokrasıbay, Karşığalı gibi şehir ve bölge isimleri romanda adı geçen gerçek yer isimleridir. Bunlar aynı zamanda romandaki yaşanan olayların mekânıdır.

Ağa Sultan, Biy, Bolıs, Avulnay, Gubernatörgibi sosyal dokuyu yansıtan unvanlar da romanda geçen gerçek unvanlardır.

Romanda Kenesarı hakkında anlatılanlar, 1928 yılında Muhtar Avezov'un yazdığı ve Kenesarı olaylarını Çarlık Rusya'sına karşı bir direniş hareketi olarak işleyen trajediye karşı yazılmış gibidir. Avezov'un 1928 yılında yazdığı ve 1934 yılında provası yapılan fakat oynatılması yasaklanan (Kınacı, 2016: 216) eserin, Çarlık Rusya'sına karşı milli bir direniş anlattığı için 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik ihtilalinin ruhuna uygun olduğu söylenebilir. Ancak 1930'lu yılların başında idare, merkeze Rusları oturttuğu için Ruslara ait her değer üstün ve Ruslara karşı yazılan ve söylenen her şey rejime karşı kabul edilmiştir. Bundan dolayı Han Kene trajedisi 40'lı hatta 50'li yıllarda bile tenkit edilmiştir. Bu sürekli tenkit eserin gündemde kalmasını da sağlamıştır.

Rejimin adamı olan ve idarenin her kademesinde görev alan Müsirepov'un 1974 yılında yazdığı Ulpan romanında konuyu işleme 1800'lü yılların ortasında yaşanan milli direniş hareketinin halkın hafızasında hala diri olduğunu göstermektedir.

Romanda Eseney, *“O zaman kendi halinde yaşayan halka tekrar tekrar saldırıp, tekrar tekrar talan eden Kenesarı Töre'nin isyan zamanydı.”* (s. 23) cümlesiyle yaşadığı yıldan 15 yıl öncesine dönerek Kenesarı olaylarının gerçekleştiği dönemdeki yaşananları anlatır. Romanın 23 ila 44. Sayfaları arasında eserin kahramanı Eseney'in ağzından Kenesarı vehareketi,

“Evet Kenesarı taraftarlarının inat ettikleri yönden yüzlerini çevirmeye niyetleri yoktu! Bu, açık tabiatlı halkın han soylularının, aksakallarının, gözler önündeki durumuydu. Onlar, halkın Çarlık'ın sömürgecilik siyasetine haklı olarak karşı oluşunu fırsat bilerek, hanlık kurmak niyetindedir.” (s. 33)

Cümleleriyle ifade edilerek Rus sömürge siyasetinden bıkan ve karşı çıkan insanların niyetlerinin Kenesarı tarafından istismar edilerek hanlık mücadelesine dönüştürüldüğünü, milli değil şahsi, genel değil kısmi bir çapul ve yağma hareketi olduğu ifade edilir.

“Kenesarı, Rus sınırında yaşayan Kerey-Uvak boyuna iki defa saldırmıştı.” (s. 24)

“Bundan iki üç yıl önce Kenesarı'ya katılanların şimdilerde kaçtığı görülüyor. Bunu da anlamıyorsa eğer, Kenesarı gerçekten de ahmaktır.” (s. 25).

cümleleriyle Eseney, Kenesarı hareketini Ruslara karşı değil sanki kendi halinde yaşayan Kazaklara karşı yapılmış bir çapul hareketi olduğunu, halkın bunu anladığı için Kenesarı'ya katılmaktan vaz geçtiğini; Kenesarı'nın ahmak ve aptal biri olduğunu ifade eder.

“Sömürgeci Çarlık'ın aldıkları da az değil, Rus şehirlerinden senin aldıkların da az değil. Hanın kazanına koyulup pişenin senin ağzına köpüğü de değmez, kemiği de değmez.” (s. 25).

cümlesinde Çarlık idaresini sömürgeci olarak nitelerken Kenesarı'yı Ruslardan daha zalim ve acımasız birisi olarak nitelendirip *“Bunu düşünen halk, huzurunu bırakıp da Kenesarı isyanına direnerek katılmadı. Bunu idrak eden Eseney, Kenesarı'ya karşı mücadeleye girişti. Kerey-Uvak olarak adlandırılan bes bolıs, Eseney'in etrafına toplandı da toplandı.”* (s. 25) cümleleriyle ise halkın Kenesarı'nın hırs ve doymak bilmez tavrını bildiği için Kenesarı'ya katılmadığını, Eseney'in karşı mücadele başlatmasından sonra ona destek vererek Kenesarı hareketine karşı Eseney'in yanında yer aldığı Kenesarı ile savaştığını belirtir.

Bildiğimiz kadarıyla Kenesarı milli bir bağımsızlık hareketidir. Kazakların çoğu, üç cüz ve yüzlerce boyun mensubu bu harekete katılmış ve Rus birliklerine karşı savaşmıştır (Ölçekçi, 2009:123-138). Kenesarı hareketine karşı savaşanlar içinde elbette Rusların yanında yer alan Kazaklar da vardır. Bunu romandaki *“Çarlık'ın koyduğu düzene göre önce ağa sultan olan kişi Kenesarı'ya karşı mücadele etmeliydi.”* (s. 30) cümlesinde de görüyoruz. Ancak romanda olay sadece Kazaklar arasında iktidar hırsından kaynaklanan kısmi bir çapul ve yağma hareketi olarak gösterilir.

“Eseney ile Kenesarı birliğinin üç yıldır devam eden savaşında halen üç yüz kişi bile ölmüş değildir. Yaralanıp, savaşan birlikten ayrılan sakatlar ise her iki evden birinde mutlaka vardır. (s. 25).

cümleleriyle, bütün Kazakistan coğrafyasına yayılan ve on binlerce kişinin hayatını kaybettiği bu topyekun mücadele üç yüz kişinin bile ölmediği basit, çok dar bir alanda gerçekleşmiş Kazakların kendi arasındaki iktidar mücadelesi olarak verilir.

“Eseney bir şey biliyorsa, o da Kenesarı akılsız bir adamdan başka bir şey değildi. Kazak hanlığının artık sınırları da yoktu, hiç değişmeden duran kanunları da yoktu. Birisi han seçilirse Han Cengiz’in bütün nesli halkı boy boy bölüp idare edip, aklına eseni yapıyordu. Doymuyordu da, bırakmıyordu da. Şimdi Kenesarı o dönemin düzenini yeniden getirmek istiyordu. Bu halk ise zaten o devirden tamamen bıkmıştı. Kenesarı’nın kıt akıllı dik başlı olduğu artık net bir şekilde görülmüştü. Onun akıllı bir adam olmadığı herkes tarafından anlaşıldı.” (s. 24)

cümleleri,hanlık düzeninin önceden de bir yağma ve talan idaresi olduğunu, han soyundan olanların halkı bölüp birbirine düşürdüğünü ve bundan faydalanarak iktidarlarını sürdürdüğünü, Kenesarı hareketinin de tamamen iktidar hırsından kaynaklandığını, Kenesarı’nın bu hareketle tamamen maddi hırsla hareket ettiğini, halk bunu anladığı için Kenesarı’nın başarılı olmasının imkansız olduğunu ifade eder.

Kazak topraklarını istila edip, sürekli iç Rusya’dan insanlar devşirerek bölgeyi Ruslaştıran, bölgenin demografik yapısını değiştirip insanların hayat tarzına müdahale eden, otlaklarına el koyup hayvanlarını aç bırakan, bütün insanlarını, inandığı ve sahip olduğu bütün değerleri aşağılayan Ruslar aleyhinde fazla bir şey söylenmez. Hatta pek çok yerde Rus idaresi övülür.

“Amankarağay ilçesine bağlı çok kavimli boyların hayatına Pazar girmiş, çay, şeker, ekmek, başörtüsü, sabun, basma kumaş, kadife, ipek, deri girmişti. Bundan yirmi yıl önce hanlık yıkıldıktan sonra savaşlar azalmış sakin hayat düzeni sağlamlaşmaya başlamıştı. Bütün bunları unutup Kenesarı’yı han seçmeye bu boylar hiç yanaşmadı: Saldırıya uğruyorlardı; kızları, gelinleri horlanıyordu, bu sebeple onlar Kenesarı’yı han seçmeye hiç yanaşmadılar.” (s. 24)

cümleleriyle pazar, çay, şeker, ekmek, başörtüsü, sabun, basma kumaş, kadife, ipek, derigibi kavram ve değerlerin Ruslarla birlikte insanların hayatına girdiği, hanlık düzeninin yıkılmasıyla insanların rahatladığı, topluma huzur geldiği belirtilerek Ruslar göklere çıkartılır.

“Napolyon’u yenip Batı dünyasının tekebbürlüğünü ezip geçen Rus teçhizatına karşı başkaldırmaya, şimdi hangi büyük ülke olursa olsun cesareti yetmezdi. Böyle bir güç şu anda yeryüzünde mevcut değildi! Doğrusu Kenesarı, sadece halkı biraz kıskırtıp düzeni bozmuştu ama bir süre sonra bastırılıp, bu isyan hareketi sona erecekti. Diyelim ki Üç Cüzün bolısları ve biyleribaş başa verip Kenesarı’yı han seçerse, mümkün, Kazakları müstakil bir halk olarak kabul eden çarlık, zulmünü onlardan hiç eksik eder miydi, ya da ne yapardı? Fakat hanlık denilen şey ebediyen var olamaz. Ağa sultan bunu çok iyi biliyordu. Talan ve eşkıyalıktan bıkip usanan öfkeli halkın ‘Çok yaşa Kenesarı, yüze kadar yaşa!’ demeye başlaması her yere yayılmıştı. Kalabalık halk ondan uzaklaşmaya ve ondan tamamen ayrılmaya başlamış gibiydi.” (s. 30).

cümlelerinde Rus ordusu, Napolyon’u yenmiş ve dünyada karşısında duracak güç olmayan bir ordu olarak gösterilirken Kenesarı asi bir çapulcu olarak değerlendirilir. Çarlık idaresinin Kazakları müstakil bir halk olarak kabul ettiği vurgulanarak hemen akabinde halk Kenesarı’yı han seçse bile Çarlık idaresinin bunu affetmeyeceği hanlık ve halkın üzerinden zulmü eksik etmeyeceği söylenerek insanların yüreğine korku salar. Bunu

“Evet Kenesarı taraftarlarının inat ettikleri yönden yüzlerini çevirmeye niyetleri yoktu! Bu, açık tabiatlı halkın han soylularının, aksakallarının, gözler önündeki durumuydu. Onlar, halkın Çarlık’ın sömürgecilik siyasetine haklı olarak karşı oluşunu fırsat bilerek, hanlık kurmak niyetindediler. Onlar artık bu düşüncelerinden dönmeyecek gibi görünüyorlardı.’ gerçi bu saatten sonra hepsi birdi, iddialarından dönecek olsalar bile, artık Çarlık da onları affetmezdi, halk da affetmezdi.” (s. 33).

cümlelerinde de görmek mümkündür.

Eserin pek çok yerinde Kazaklar, Kazaklara ait değerler kötülenir ve aşağılanır. Nesiller arasındaki kültürel değerlerin şifahi gelenekle aktarıldığı toplumda en önemli değerlerden birisi atasözleridir. Eseney, “*Ağzı iyi laf yapan biri olarak bilinen biy (TilevimbetBiy), atasözleri ile halkı uyutuyordu.*” (s. 28) cümlesiyle Kenesarı’ya katılan insanların atasözleri ile kandırıldığını belirterek bu değerleri de aşağılar.

Rusları bu çatışmalara hiç müdahil değilmiş gibi gösteren yazar Eseney ile Kenesarı taraftarlarının son çarpışmasında Eseney’in yaralanması ile zor durumda kalan Eseney’in adamlarına Rusların yardımını şu cümlelerle verir:

“*O sırada Stap’tan gönderilen yüz kişilik Rus Kazak kuvveti de yetişmişti. Onlar kılıçları parlayarak, mızrakları havada karşılarındakini korkutarak geliyordu. Onları gören düşman birden geri dönmüştü.*” (s. 38).

Bu cümlelerde aynı zamanda Rus askerleri övülmektedir. Kenesarı taraftarı kalabalık bir kitlenin 100 kişilik Rus askerinden korkarak dağıldıkları anlatılırken, aslında Rus askerlerinin bu olaylara pek müdahil olmadığı, olsaydı Kenesarı taraftarlarının bu kadar cesur davranamayacağı ima edilir. Bunu

“*Bu son çarpışmadan sonra Kenesarı bir daha Kerey-Uvak’ı rahatsız etmemiştir. O, Kazak bozkırının güney kısımlarına doğru çekilip Alatav’a gitmişti ve orada bu isyan hareketi sona ermişti. Kenesarı’nın bir daha geri döndüğü de görülmemiştir.*” (s. 39).

cümlelerindeki anlıyoruz.

Ağa sultan Şingis’in adamı TilevimbetBiy, Eseney’in ağa sultan Şingis ile tartışması sırasında, Eseney’e “*Amankarağay ilçesinin en üst düzey biyi Eseney, Rusların heybe taşıyıcısı olmuş.’ dendiğini işittiğimizde sevineceğimizi de utanacağımızı da bilemedik.*” (s. 31) cümleleriyle sataşır. Uzayan tartışmanın ilerleyen bir safhasında Eseney’in arkadaşı Artıkbay kendisine sataşan Şingis’in adamı Janay’a “*Kaçak baytalın(2-4 yaş arası henüz yavrulamamış at) ...sını yalayan yaşlı azban(kısırlaştırılmış olan hayvan).*” diye hakaret eder. Bu sözde baytal diye ima edilen Kenesarı’nın kız kardeşi Bopay, azban diye ima edilen de Janay’dır. Yazar Müsirepov bu cümlenin anlamını açıklamak için Kenesarı’nın kız kardeşi Bopay hakkında

“*Kenesarı’nın Bopay adlı kız kardeşi çok kişiyle ilişkisi olan doyumsuz bir kişi olarak tanınıyordu. Kendisi Cengizhan neslinden olduğu için sıradan bir Kazak ile evlenemediği gibi, batırları, yiğitleri de öyle kuru kuru eli boş göndermeyen bir alışkanlığı vardı, Artıkbay Janay’ı işte o çok kişiden birinin diye bu sözleriyle iğneledi.*” (s. 34)

cümlelerini sarf eder. Bu ifadeler Kenesarı’nın kız kardeşi Bopay’ı aşağılarken Kenesarı etrafında toplanıp Ruslara karşı savaşıyorlar, sanki Bopay’la beraber olma karşılığında bu harekete katılmış kişiler gibi gösterilir.

Müsirepov, olayları anlatırken “*Yaylaklarına kıyamayıp biz nasıl olsa uzaktayız diye düşünerek bölgelerinde konaklamaya devam eden avulların yıkları, kadın kızlarını sürüp götürmüşlerdi, keçe ve kilim gibi ev eşyalarını da yağmalamışlardı.*” (s. 36) cümleleriyle Kenesarı taraftarlarının ahlaki düşkünlüğüne vurgu yaparak Kenesarı taraftarlarının avulları yağmalayıp talan ettiklerinde avullardaki kadın ve kızları da alıp götürdüklerini belirtir.

Eseney, son çarpışmada yaralanmış ve Stap hastanesinde tedavi edilmektedir. Hastanede yatarken ağa sultan Şingis’i görevinden uzaklaştırmak için Sibiryâ Gubernatörü General-Binbaşı Fon Fridriks’e söylemek istediklerini kararlaştırır. Bu düşünceler, “*Han soylular, hanlıklarına özlem duymadan duramazlardı. Han soylu Şingis, Kenesarı’ya karşı mücadele başlatmayıp halk içine fitne sokmuştu, Rusya hükümetine büyük bir vefasızlık göstermişti.*” (s. 39) şeklindedir. Buradaki Rusya hükümetine vefasızlık göstermişti ibaresi Eseney’in dolayısıyla yazar Müsirepov’un Ruslara bakış açısını verir.

Kenesarı olayları öncesi hanlıkları kullanarak halkı ezen ve bölgeye bu şekilde hâkim olan Rusların politikasını, romanda Eseney’in teyzesinin oğlu Turlıbek anlatılırken “*Başından beri Turlıbek Kenesarı hakkında kaç defa adilane düşüncelerini bildirmişti. Ancak, sıradan Kazak halkını tamamen*

yabani, tamamen cahil, güvenilmez gören Çarlık hükümeti, Han soyluları açık açığa koruyup, onları bir türlü atmaya kıyamıyordu.” (s. 40) cümlelerinde görürüz.

Yazar Müsirepov’un Kenesarı ve Eseney’i değerlendirirken kullandığı “Kenesarı, Kazak halkının Çarlık yönetimine duyduğu memnuniyetsizlikten faydalanarak han seçilmek niyetindeydi. Eseney ise Şingis’in Kenesarı’ya karşı mücadele etmemesinden faydalanarak sultan seçilmek niyetindeydi.” (s. 40) cümlelerinde özellikle Eseney’in ağa sultan olmak adına böyle bir mücadele içinde olduğu vurgulanmaktadır. Onun bu beklentisini, yeğeni Turlıbek’e yazmasını istediği rapora yazdırmak istediği şu cümlelerde de görürüz:

“Sınır komisyonuna benim adıma rapor yaz. Üç yıldır Kenesarı ile devamlı mücadele ettiğimi iyice yaz. En sonunda yurda sokmadan sürüp çıkardığımı yaz. Kenesarı’nın bu gidişi işte o son gidişi oldu. Kaça kaçta Betbak’ın çölüne sıkıştı da bir daha bu tarafa dönemedi. Babası Kasım, on yıl kadar oldu Hiyve hanına hizmet edip Ruslarla savaşıyordu. Bu da ondan öteye gidecek değil diye gururlandı.” (s. 42).

Eseney’in Kenesarı’ya karşı olmasının bir diğer sebebi de Ruslarla olan yakın dostluğudur. Bu dostlukta menfaat vardır. Bu durumu, “Eseney ile Kotsuh uzun zamandan beri iyi anlaşan kişilerdi. Onlar açık ve samimi konuşan iki sırdaştı. Birinin Rusçadığının Kazakça anlamadıkları şeyleri Tilemis tercümeyle anlaşılır hale getiriyordu.” (s. 42) cümlelerinden anlıyoruz.

Romanın ilk bölümündeki uzun uzun Kenesarı olayları anlatıldıktan sonra Ulpan’la Eseney’in evlilikleri anlatılır. Fakat Eseney’in ölümü ile Kenesarı ve Eseney kavgası bitmez. Eseney’in rolünü Ulpan, Kenesarı’nın rolü Kojik’averilerek romandaki çatışma devam ettirilir.

Eseney’in ölümünü fırsata dönüştürmek isteyen Kojik’in adamları, cenaze yemeğine çağırılmamalarını bahane ederek Sıyban boyunun ordasına gelerek “Sıyban boyu Eseney’in hiç yüzünü gizlemeyen baybişesini kara eve kilitleyip ordasını kana bulayalım diyorsunuz yahu!” sözleriyle tehdit edip sataşırılar. Eseney’in arkadaşı Müsirep Kojik’in adamlarına “Hırsızları, canı, yol kesen eşkıyaları çağırmanız diye Eseney’in vasiyeti vardı.” sözleriyle cevap verir.

Kenesarı’nın bitti denilen hareketini el altından devam ettirmeye çalışan Kojik ise

“Kojik Kenesarı’nın kız kardeşiyle evli olan damat ve Şingis’in dünüriydi. Onyediy yaşında kana susamış bir eşkiya olarak tanınmıştı. Kırboyları önce isyan edip Kenesarı’ya katılıp iki üç yıl sonra bundan bezip eski yurtlarına doğru kaçmaya başladıklarında çoğunun malı, mülkü, kızları, gelinleri bu Kojik’in eline düşmüştü... Kojik’in eline geçen mala, mülke, kıza, geline Kenesarı da ortaktı. ...bu ikisinin ortaklığı Kenesarı cengâver Kırgız halkının elinden belasını bulunca ancak sona erdi.

...

Kojik’n dokuz karısı, yirmi dört oğlu vardı. Her oğlu bir avuldu. Her avulunda, kökünü incelediğinde, Kenesarı’nın ordusundan gelen işe yaramaz, hırsız, yol kesen eşkıyalar doğru adamlar olarak kabul ediliyordu.” (s. 248)

Kojik, insan kanı içinde nice defa boğulan bir hayvandı. Kırdaki Kazakları, Torgay ve Mokrasıbay şehirlerinde ise Rusları boğazladığında, iki elinden biri titremeyen biriydi. Kapısı ve penceresi kapalı evleri ateşe verdiği, içerden ağlayarak çıkan küçük çocuğun sesinden en ufak bir ürperme hissetmeyen bir hayvandı. Bu dönemde de elinin kana bulanmadığı yoktu. Kojik’in yayladığı yerden bir kişi sağ salim geçemezdi, mutlaka soyguna uğrayıp öyle geçerdi. Bununla birlikte Kojik Kazak hanlığından ümitvar olan han soyluların hepsinin dayanağı idi.

...

O, otuz yılı aşkın bir zaman geçse de Kenesarı ordusundan arta kalan birliği dağıtmayıp elinin altında tutuyordu. Onların kendileri yaşlansa da, kanla beslenen çocukları delikanlı olmuştu.” (s. 250-251)

cümleleriyle tanıtılır. Ancak burada dikkat çeken bir husus romanın başında Cengizhan neslinden olduğu için sıradan bir Kazak’la evlenmediği için ağabeyinin yanında savaşanlarla düşüp kalktığı söylenen kız kardeşi Kojik’la evli olarak bahsedilir.

Gerçekte Bopay evli birisidir. Ancak eşi Kenesarı hareketini tasvip etmediği için altı oğlu ile birlikte ağabeyinin yanında yer alır (Ölçekçi, 2009:123-138). Bopay hakkında romanda verilen bilgiler gerçeğe çelişmektedir.

Canı pahasına toprağı ve halkı için savaşıyan kişilerin Bopay’la yatmak için Kenesarı’nın saflarında savaşıyor gösterilmeleri de tamamen ideolojik sapma ve siyasi propagandadır.

Kenesarı’nın, Rusya içlerinden getirilerek Kazakistan coğrafyasına yerleştirilen Rusları taciz etmesi ve mallarını yağmalaması savaş şartlarında olması gereken bir hareketti. Çünkü gelenler zaten Kazakların toprakları ellerinden alınarak yerleştiriliyordu; hatta Rusların saflarında yer alan Kazaklara baskı yaptığı hatta bu baskının zaman zaman dozunun kaçırdığı da tarihi bir hakikattir (Ölçekçi, 2009:123-138). Ancak kendi kanından, kendi soyundan insanların karılarına, kızlarına, gelinlerine tevessül etmesi kabul edilebilir bir durum değildir ve bu da Kenesarı aleyhinde bir siyasi propagandadır. Çünkü romanda Kazakların kadına bakışı anlatılırken sarf edilen

“Uruk uruk yaşayan Kazak yurdunda kız çocuğa hiç kimse laf atmaz, arada sırada yaramazlık yapan erkekler bulaşıcı bir cilt hastalığına yakalanmış insan gibi avula, eve yaklaşmayıp ‘kapı eşiğinde durur’ halkın arasından kovulmamakla birlikte o, ne olursa olsun, sürgündeki adama denktir.”

Bu kız, yetişip gelin olarak indikten sonra artık kalın mal karşılığında gelen kadındır.

Bu kadın yaşlanarak ana olur. Bu zamanında o, erkeklerden çok daha fazla hürmet görür. Birine ananı diyerek küfreden kişi de toplum içindeki sürgüne denktir. “Ananı diyerek birisi karısının annesine küfrederse, Kazak onu artık hiç dikkate almaz.” (s. 220)

sözleriyle Kenesarı’nın yaptıkları çelişmektedir. Kalın mal karşılığında gelmesi dışında Kazakların hem gençlik hem de kadınlık döneminde kadına gösterdiği saygı ve verdiği değerle yazarın Kenesarı ve Kojık’ın kadınlara yaptıkları çelişmektedir.

Romanda,

“Kazakların hangi biyinin eli temizdi ki? Hangi bolısı hakkında her gün bir şikâyet dilekçesi verilmiyordu ki? Dilekçe ve şikâyetlere inanırsan, Kazakların bütün bolıs ve biyelerinin bir yıl sonra hepsini hapisaneye almak gerekirdi. Sonuç olarak Kazaklar birbirlerini kötülemeye gelince bu kadar usta, bu kadar merhametsiz, bu kadar iftiracıdır, kendi damarına kendi balta vurup kendi yaprağını kendi yolar.” (s. 251).

cümleleriyle bütün Kazak bolıs ve biyelerinin birbirinden zalim olduğu anlatılırken bütün Kazaklar da merhametsiz, iftiracı, kıskanç, birbirini çekemeyen insanlar olarak gösterilir. Böyle gösterilmesinin bir sebebi de Kenesarı olaylarının topyekûn milli bir hareket olmadığı, birbirine düşen bolıs ve biyelerin kendi arasındaki menfaat mücadelesi olduğu intibai verilir (bak. s. 183-184).

Yine hanlık ve hanlar romanda her fırsatta kötülenir ve aşağılanır. Yazar bunu zaman zaman Ulpan’ı tanıtırken de verir. Bu durumu,

“Ulpan, Hazreti Adem atanın bir yanında olmasa, onun diğer yanında han soyuyla da biy soyuyla da hiç ilgisi olmayan Batır Artıkbay’ın kızıydı. Ulpan’damirzalık da yoktu, cimrilik de yoktu, unvan düşkünlüğü de yoktu, onda yalnızca özel bir beceriklilik vardı. Fakir kızının fakire canı acımasaydı, fakirlikten nefret etmeseydi, halkının fakirliği onun onuruna dokunmasaydı, işte o zaman onun bu davranışlarına şaşırarak gerekirdi” (s. 175)

cümlelerinde görürüz. Bu cümlelerde han ve biyelerin Hazreti Ademin yanında yer aldıkları ifade edilerek onların yaratılıştan torpilli oldukları, onları Tanrının kayırdığı ifade edilerek Ulpan’ın namını bileğiyle kazanmış sıradan bir batırın kızı olduğu vurgulanır. Ulpan örnek gösterilerek Kazaklara sadece çalışmak tavsiye edilir ve iyi bir insan olmak için fakirlik övülür. İdareci olmak, idare etmek kötülenir.

Ruslarla işbirliği yapıp onlara yardım ettiği halde han soyundan olduğu için Velihanov’un en büyük oğlunun torunu Kazi Velihanov bile Ulpan’a gayri resmi bir ilişki teklif ettirilerek kötülenir. Üstelik romanda Kenesarı hareketinin ortaya çıkışı da Velihanov’un büyük oğlu Gubeydulla ile

ilişkilendirilir. Böylece Kenesarı olayları ile ilişkilendirilen Gobeydulla'nın torunu bir Rus subayı olarak verilip kocası yaşlı olduğu için Ulpan'a gayri meşru bir ilişki teklifi eder. Bu olay, Sıyban boyu ile ilişkisi olan, daha sonra Ulpan'ın kızını oğluna gelin olarak alacak olan Tilemis'in ağzından Kazi Velihanov'a

“Tam da olgunlaşmış zamanı. Kocası yaşlandı. Çocuk yok. Tanrı bilir kendi gibi biri karşısına çıkarsa, altına yatar, dedi.”

cümleleriyle ettiği teklifle başlar. Eseney'in de evde olmadığını bildiği bir zamanda Kazi Velihanov bir bahane ile Sıyban boyunun yurduna gelir ve gece misafir kalmak için Ulpan'ın evini seçer. Akşam yattıktan sonra gizlice Ulpan'ın odasına gelir. Bu durum,

“Ulpan ne kadar uyuduğunu hiç bilmiyordu, birden uyanıverdi.

Ulpancan... diyen fısıltıdan uyandı. Kazi olduğunu anladı. Misafir olarak gelinen evin kız gelinine, ev halkı uyuduktan sonra “el uzatmak”, “uyandırmak” olarak bilinen Kazak halkı arasında eski zamanlardan beri yaşayan bir adet vardı. Ulpan buna şaşırmadı.” (s. 187)

cümleleriyle verilir. Bu paragrafta Kazi'nin art niyeti bir tarafa Kazakların kadın ve kızlarının gelen misafirle beraber olma gibi bir adetlerinin olduğu da ima edilir.

Romanda Kazaklar böyle kötülenirken, “*Rus idarecileri de Kojık hakkında verilen dilekçe ve şikâyetlere kulak asılmıyordu. Dilekçe veren, şikâyet bildiren bolıs ve biyeler hakkında Kojık da dilekçe veriyordu. Kazaklar arasında bu şekilde karşılıklı davalar çoktu.*” (s. 251) cümleleriyle bir taraftan Rus idaresinin Kojık'a bile adil davrandığı diğer taraftan Kazaklar sürekli birbirini gammazladığı için idarenin tıkanıdığı, adil idarecilerin de iş yapamadığı, karışıklığın bundan kaynaklandığı ima edilmektedir.

Kojık'ın sürekli kötülenmesi ve aşağılanması yanında Sıypan halkının Kojık'ın avulunu bastığında yaptıkları da dikkat çekicidir. Kendi halinde ve şiddetten uzak bu avulun insanların Kojık'ın avulunu basınca her şeyi ateşe verip hiçbir şey bırakmadan yakmaları bir kin ve nefretin dışa vurmasından ziyade insanların içinde gizlenmiş canavarlığa işaret etmektedir. (s. 252-255)

Roman tamamen bir siyasi propaganda eseridir. Bu propaganda sadece Kenesarı hareketini farklı bir bakış açısıyla ele alıp aşağılamak ve Kazakların kendi arasındaki çatışma olarak vermekle bitmez. Romanda Kazakların hayat tarzı, gelenek ve görenekleri, inançları kısaca bütün değerleri kötülenir ve aşağılanır.

Bunlardan bir tanesi roman kahramanı Ulpan'ın kendisinden en az kırk yaş büyük birisiyle evlendirilmesidir. Bu romanda “*Bu güne kadar hiç kimsenin yüzüne duramadığı, şımarık büyüyen Ulpan, mal karşılığında satılıp gidecek birçok kızdan sadece biri oldu ya!*” (s. 61) cümleleriyle ifade edilir.

Roman kahramanlarından birisi olduğu halde Ulpan'la evlenene kadar Kenesarı ile mücadelesi dışında Eseney de kötülenir. Eseney, teyzesinin oğlu ve yeğeni Turlıbek sayesinde biy olmuştur ve ağa sultan olmak için Kenesarı ile mücadele etmekte, kendi halkına ihanet ederek Ruslarla işbirliği yapmaktadır. Yani Eseney, Kazaklara ve Ruslara zulmettiği için Kenesarı ile mücadeleye girmemiş, ağa sultan olmak için Kenesarı ile savaşmıştır. Aslında o da zalim ve acımasız birisidir. Bunu, Eseney'in evlenme teklifini Ulpan'a ileten Müsirep'in,

“Ulpan'ın bildiği dünyanın en birinci kişisi meşhur biy Eseney'di... az olsa kırk yaş büyük birisi. Zürriyetsiz kalmıştı... ağaca asılıp ölmezsen elinden kurtulamazsın. Araya girip Eseney'den o kişiyi alacak kimse de yoktur. Söyledi, oldu. Başın varsa eğer, dizin varsa büküver.” (s. 82).

cümlelerinde; Çınar'ın ağzından verilen

“Eseney Biy için, dediğim dedik, sert adam; yüzü kaplan gibi, esmer ve çiçek bozuğu, gülmeyi bilmeyen somurtkan adam denildiğini Çınar kendi memleketinde de nice defa duymuştu. Geceleyin yatmadan önce ‘Ey Allahum! Eseney'in eline düşürme!’ diye dua edilirmiş diye bir söylenti aklında kalmıştı.” (s. 115) cümlelerinde de görürüz.

Kalın mal gibi, ortaya çıktığı dönem ve sebepleri tartışılmadan kötülenen adetlerden birisi de amengerliktir. Amengerlik romanda,

“...Kazak kadının kocası vefat ederse kadın hiçbir şeye sahip değildir. Her şeyden önce bir kere kendi özgürlüğüne sahip değildir. Ağabey ölürse küçük erkek kardeş mirasıdır, küçük erkek kardeş ölürse, ağabey mirasıdır.’ Uruk geleneği ile yaşayan halk arasında ağabey de çok, küçük erkek kardeş de çoktur. Biri olmazsa biri mutlaka vardır. “Kadın kocasından gitse de, akrabalardan ayrılmaz.”

cümleleriyle anlatılır

Diğer taraftan, Kazakların erkeklere bakışı,

“Kazak urukları erkek nesli üzerine kuruluyordu. Bir evin erkeği ölürse, o ev de erkekle birlikte yok oluyordu. O evde on kız geride kalsa da hiç hesaba katılmıyordu. Böyle bir felaketle karşılaşılırsa avul da böyle, uruğun kendisi de böyle yok oluyordu, bitiyordu. Kadın ev sahibi olarak sayılmıyordu. Beşikte yatan oğlu varsa eğer; işte, malın mülkün sahibi oydu. Erkek çocuksuz kalan dul kadına pay verilirse; o, akrabalarının merhametliliğinden kaynaklanırdı. Doğrusunu söylemek gerekirse, böyle bir kadına ancak amengerlik destek olabilir ve onu koruyabilir.”

cümleleriyle verilir. Bunlar Kazakların çağın gerisinde kalmış uygulanması pek çok sıkıntı yaratan gelenekleridir. Ancak bunun 1974 yıllarında, bu geleneklerin tamamen tarihe karıştığı bir zamanda dile getirilmesi tamamen geçmişin kötülenmesi ve mevcut sistemin kabulü için yapılan siyasi propagandadır.

Ulpan’la Eseney’in şakalaşmaları ve Eseney’in Ulpan’a iltifatı karşısında annesi Nesibeli’nin düşüncesi olarak verilen

“Artıkbay Biyendaha iyi kalpli bir kişi yoktu. Ömründe bana bir defa bile kızmış bir insan değildi. Fakat başka ne var, sadece bu işte. Kadın dediğin köpek yavrusu gibidir, sırtını sıvazlayıp, alnını okşamandan hoşlanır. Artıkbay Bey bunu bilen bir kişi değildir. ... İhtiyacım olsa, Artıkbay Bey, “Kadın!” derdi. Yaptığı en büyük şımartışı (iltifatı) buydu.” (99)

cümleleri Kazak erkeklerin kadınlara karşı yaklaşımını ve tavırlarını verir. Kadınların erkeklere karşı tavrı ve yaklaşımı ise

“Annem söylerdi, kadın milleti kocasını kamçılıyıp kamçılıyıp arkasından bir sırtını sıvazlarsa ondan daha mutlu kimse olmaz derdi.”(s. 99)

cümleleriyle verilir.

Kutsal bir kurum kabul edilen aile bireylerinin her ikisinin yaklaşımı da sevgiden ve aşktan uzak sanki zoraki bir birliktelik gibi gösterilir. Bu durum Türk aile anlayışı ile çelişmektedir.

Roman boyunca Ruslar ve Çarlık idaresi hakkında hemen hemen hiçbir kötü ifade kullanmayan yazar, tam tersine o zamanki mevcut idareyi övmekten de geri durmaz. Bunlardan birincisi Rusya içlerinden getirilerek Kazak topraklarına yerleştirilen Ruslarla ilgilidir. Yazar bu durumu, “Kazak topraklarının batısından doğusuna kadar ulaşıp güneyine dayanan Rus şehirleri vardır. Oral, Orınbor, Tobıl, Tümen, Kızıljar, Ombı, İrbıt büyük şehirlerdir. Bu şehirlerin görünüşü güzelleştirilip Kazak-Rus yerleşim yerleri kuruldu.” (s. 24) cümleleriyle olumlu bir durum olarak zikredilir. Kurulan Rus şehirlerinden Rusların bölgeye yerleştirilerek demografik yapının değiştirilmesinden şikâyet etmek bir yana Kazak-Rus şehirleri olarak bahsedip olumlu ifadeler kullanır.

Yine “Amankarağay ilçesine bağlı çok kavimli boyların hayatına Pazar girmiş, çay, şeker, ekmek, başörtüsü, sabun, basma kumaş, kadife, ipek, deri girmişti.” (s. 24) cümleleriyle sayılan nesnelere Kazakların hayatına yeni girdiğini, önceden bulunmadığını belirtir. Hele hele ekmek, başörtüsü, deri gibi saydığı nesnelere önceden de Kazaklarda var olan nesnelere.

Ulpan’ın Tobıl şehrine ilk gidişindeki gördükleri ve bu ilk intibalar da Rusların alenen övüldüğü bölümlerdir. Bu durumu yazar

“Gerçekten de Ulpan’ın şaşırıp kaldıkları az değildi. İlk şaşırdığı şey bildik kara yol oldu. Ortadan atın yürüyeceği bir şerit var, iki kıyıda atın yürüyeceği iki şerit daha var, toplamda üç şeritten oluşuyor. Faytonun tekerlekleri kıyıdaki atların gideceği iki şeritten geçip gidiyor. Özellikle öyle yapmışlar ya! Ruslar ne de olsa!” (s. 95)

cümleleriyle ifade ederken yeni kurulmuş bir yerleşim yerinden bütün sokakların çizgileri çekilmiş asfalt yollara sahip olduğunu bahseder. Bu gerçekte o dönemde olmayan, ancak yazarın Rusları yüceltmek için var gibi gösterdiği durumlardır.

Kazak arabaları ise “Kazak arabalarının türküsü iyice yakınlaşmaya başladı. ...O dönemde yağlamak nedir bilmeyen demir ve araba tekerleğinin ortası birbirine sürtünerek birbirini aşındırıyordu, birlikte oflayıp sustular.” (163) cümleleriyle verilir.

Atın içinde büyümüş birisi olarak Ulpan’ın ağzından verilen,

“Tek başına sadece bir atın başı ve boynunu görüp, moralin yerine gelse bir sırada akıp giden üç atın vücutlarının güzelliğini, hareketlerinin zarafetini bütünüyle gördüğünde bu gönlün taşıp dökülür gibi oluyormuş meğer. Ulpan öncelikle yolu, ondan sonra da üç atın çektiği faytonu hafızasına iyice yazdı.” (95)

İfadeler, tamamen Rusları övmek adına yazılmış gibidir. Bunun yanında “...Oysa Kazak atlarının böyle bir durumda kendiliklerinden akli başından gider, olmayacak şeyden türküp her şeyi mahvederlerdi.” (s. 32) cümlesinde de Rusların atları övülerek Kazakların atları aşağılanır.

Rusların kaldığı bir evi ilk defa gören Ulpan’ın duyguları,

“Ulpan’ın şaşıracağı bir diğer şey, Rus eviydi. Eseney’i karşılamaya gelen Tilemis, bir Rus’un evinde çay koydurup yemek hazırlamıştı. Evde tertemiz iki oda vardı. Boyalı yer döşemeleri, güneş düşen pencereler vardı. Bütün yemekleri girişteki büyük kuzine sobada pişirmiş olmalıydı. Yaşlıca sarı saçlı, mavi gözlü kadın kuzine sobaya maşayı sokup bir yemeği çekip çıkardı.

Ekşimsi beyaz ekmek ne kadar da lezzetliydi. Ortasına çökelek koyularak pişirilen yuvarlak ekmekler ondan da lezzetliydi. Kendi avulundaki hayatla karşılaştığında Kazaklara göre Ruslar, demek çar gibi hayat sürüyorlarmış diye düşündü Ulpan.”

cümleleriyle anlatılırken yapılan karşılaştırmada Ruslara ait olan değerler hep ideal değer olarak gösterilip karşılığında Kazaklarınki aşağılanır.

Yine “Bu evin kaç hayvanı varmış, diye sordu Tilemis’e. Hay Allah hiç de yok. Bir at, bir sığır, dört beş tavuğu var. Az da ekin ekiliyorlar.” (s. 95) cümlelerindeki karşılaştırma, yüzlerce hayvana sahip olan Kazakların ne kadar geri ve ilkel bir hayat yaşadığını ima eder. Bu karşılaştırmayı “Bozkır kızı, tabiatın en genç nesli gözünün gördüklerini gönlüne de dokuyordu. O, ne görüp ne bilip büyüdü ki! Engin bozkır..., yeşil bozkır..., sarı bozkır..., gün ışığı. Kış yaz keçe çadır. Uzun bir geceden farkı olmayan bir hayat.”(s. 96) cümlelerinde görürüz. Rusların hayatı övülürken Kazakların hayatı, tekdüze, basit, sıkıcı ve meşakkatli olarak belirtilir.

Yine Rus evleri Müsirep’in ifadesiyle, “İçi nasıl da temizmiş! Avlusunun içine baksana, kilim sermiş gibi sanki. Kuyusu da avlusunun içinde.” (s. 104) şeklinde; bu evler hakkında Ulpan’ın düşünceleri, “Ulpan’a Galiaskar’ın evi temizlik denilen şeyin ta kendisinden daha temiz, zenginlik denilen şeyin ta kendisinden de daha zengin göründü.” (s. 104) cümleleriyle verilir. Yerleşik hayattakilerin evleri temiz gösterilerek Kazakların Ruslar gibi temiz olmadığı veya temizlikten haberdar olmadıkları ima edilmektedir.

Eseney’in evine gelen iki Nogay ve bir Rus misafirin intibaları “Çay sırasında misafirlerin gözleri ara ara Ulpan’a kayıyordu. Kızı herhalde... hanımı ihtiyar bir kadın yahu... babası mı imiş, yoksa büyük babası mı imiş? Yoksa bu çiçek bozuğu yüzünün teki... bırak, öyle olamaz...” (s. 98) cümleleriyle verilirken Eseney’le Ulpan arasındaki yaş farkının bu evlilikteki tuhaflığı anlatılır.

Romanda zenginlik, Müsirep’in ağzından “Ben ilk olarak zengin olmadım... zenginlik de neyin nesi? Azap? Zengin kişi gece gündüz, kış yaz hayvanlarını düşünür de zamanla kendisi de hayvanlara benzer. Karakteri hayvanlaşır, insanlığından uzaklaşır.” (s. 103) cümleleriyle verilir. Rusların

zenginliği, sahip olduğu değerler; Pazar, market, faytonlar, iki katlı evler, asfalt yollar vs. yüceltilip övülürken Kazakların zenginliğinden bahsedilirken zengin kişilerin aşağılanması da dikkat çekicidir.

Yine şehri ilk gören bir insanın intibai “*Şehre girdikten sonra bozkır insanının gözleri, görünen her şeye kocaman açılarak bakıyordu. Sadece görüneneye bakıyorlardı, hiçbir şeyi iyice anlayamıyor akıllarına yazamıyorlardı.*” (s. 103) cümleleriyle verilirken Kazaklar alabildiğini aşağılanır.

Ulpan ilk kez bir mağaza ile karşılaşır ve burada aklına dahi gelmeyecek şeylerin bulunmasına şaşırır (s. 104). Yine araba/fayton (s. 94), iki katlı taştan yapılmış ev (103), kilise (s. 103), mağaza/market (s. 103), terzi (s. 105), hamam, sabun (s. 105) Ulpan’ın hayatında ilk karşılaştığı şeylerdi.

Ulpan,Tobil’daki Rusların evini överken Eseney’in avuluna gidince oradaki çadırları “*Bu kara çadırlar ise dilenci barınağı gibiydi.*” (s. 111) cümleleriyle yerer.

Kazakların fazla çalışmayan tembel insanlar olmaları ve hayatlarının günlük olması, planlı, geleceğe ait düzenlemelerin olmadığı “*Her ne olursa Allahtan; sabahki yemek Tanrıdan.Her şeyi kendi vaktinde düşünmek gerekir. Kışı kışın, yazı yazın.*” (s. 162) cümleleriyle anlatılır.

Çarlık döneminde Rusların Kazakistan coğrafyasına hâkim olmalarının önündeki en büyük engellerden birisi de Kazakların yarı göçer bir hayat tarzına sahip olmaları idi. İnsanlar sahip oldukları hayvanların sayısının çokluğundan dolayı geniş yaylalara ihtiyaç duyuyorlar, hayvanları otlatmak için de yaylalara çıkıyorlardı. Çocukları eğitimden uzaktı ve Rus okullarına gitmiyordu. Bu şekilde onların Ruslaştırılması imkânsız hale geliyordu. Bunların yerleşik hayata geçirilmesi, ellerindeki zenginliğin alınması ve çocuklarının Rus okullarında okumaları; Rusları kabullenmeleri ve teslim olmaları anlamına da geliyordu. Romanda Kazakların yerleşik hayata geçirilmesi için Eseney’in teşviki;

“*Diyeceğim odur ki yaz kış keçe çadırda oturmayı bırakalım. Öğrenmekte ayıp yok. Ruslar gibi kışlık evler yapturalım. Çoluk çocuk sıcak evde kışı geçirsin. Benim otağım olan araziyi hepimize paylaşacağım. Herkes ev yaptursun. Ben, kendim Suvatkök tepesine ev yaptırmak niyetindeyim. Ruslar yapacaklar. ‘Kış azığını yazın toplamadan, fakir nasıl zengin olsun!’ dedikleri nerede? Ot biçtiren, ekin eken bir boy olalım.*” (s. 168)

cümleleriyle verilir.

Sonuç

Romanda verilen bilgilerin çoğu birbiriyle çelişmekte ve Ruslar, Ruslara ait değerler yüceltilmekte; Kazaklar ve Kazaklara ait değerler aşağılanmaktadır. Bunu, Gabit Müsirepov’un Kazakistan SSR’deki üst düzey görevleri, komünist partideki üst düzey görev yapması ile irtibatlandırmak ve Jdanov’un yazının başında verdiğimiz genelgesinde belirtilen hususlarla ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

Roman ilk bakışta bir kadın romanı olarak gözükmektedir. Bahsettiğimiz hususları göz ardı edenlerin tamamı da Ulpan karakteri ve onun macerasına kendisini kaptırarak romanda işlenen diğer hususları farketmemişlerdir.

Roman kahramanı Ulpan, idealize edilmiş bir tiptir ve gerçek Kazak kadınından çok farklıdır. Romandaki kadın kahraman üzerinden rejim kendi istediği hayat tarzını dayatmıştır.

Romanın yazıldığı dönemdeki şartlar dikkate alınınca Kazakların sosyal hayatını ve romanda işlenen olayların başka şekilde ele alınıp işlenmesi de mümkün değildir.

Romanda Kenesarı olayları çarpıtılmış, Kenesarı ve çevresindeki insanlar tarihte olduğundan çok farklı olarak sunulmuştur. Bu, o kadar safhadadır ki, Kenesarı bir eşkıya ve çapulcu, Kenesarı’nın kız kardeşi isterik bir fahişe, Kenesarı etrafında toplanıp Ruslara karşı savaşılanların tamamı aşağılık eşkıyalar olarak gösterilmiş; bununla da yetinmeyen yazar bütün milli değerleri yerin dibine batırmıştır.

Bunların yanında gerçekte hiç olmayan ahlaksızlık diyebileceğimiz bazı kötü adetlerin varlığından bahsedilmektedir. Mesela misafirin ev sahibi bayanları gece rahatsız etmesi gibi adet bunlardan bir tanesidir.

Kazaklar, hayat tarzı olarak medeniyet ve medeni değerlerden uzak; yağmacı, korkak, savaşmayı bilmeyen; han veya beylerin halkı sömürdüğü bir topluluk olarak sunulmuştur.

Sovyetlerin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen dönemde verilen eserlerin çoğu, özellikle Sosyalist Realizmin devletin resmi sanat politikası olarak belirlenmesinden sonra yazılan eserlerin tamamında bunu görmek mümkündür. Bu dönemde yazılmış bütün eserlerde bu hususun dikkate alınarak eserlerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü bu dönemde verilen eserlerde tarih, olaylar, kişiler, mekânlar tahrif edilmiş; eserler, devletin sınırlarını belirlediği bir çerçeve içerisinde ve yine esaslarını devletin belirlediği bir ideoloji doğrultusunda verilmiştir.

Bütün verilenler dikkate alındığında roman edebi bir eser olmaktan çok bir ideolojinin dayatmasıyla oluşmuş, teknik yönü çok zayıf bir eserdir.

KAYNAKÇA

Açık, Fatma (2007), *Özbek Edebiyatı*, Alp Yayınevi, Ankara.

Düysenbayulı, E-Esten, A.-Omarulı, K.-Eslemğalıulı, M.-Jumaşeva, K. (2004), “Gabit Müsirepov” *KazakistanJazuvşıları XX. Gasır*, Almatı, s. 223.

Karakaş, Şuayip (2009), “Sosyalist Realizm (Toplumcu Gerçekçilik)ve Sovyet Edebiyatı Hakkında Resmî Bir Yazı”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2009, c. 29, Özel sayı: Prof. Dr. Reşat Genç Armağanı, Ankara, 595-617.

Kınacı, Cemile (2016), “Önsöz”, *Ulpan (Gabit Müsirepov)*, çev. Cemile Kınacı, Bengü, Ankara, s. 9-10.

Kınacı, Cemile (2016), “Sovyet Devrinde İdeolojik Bir Sapma: Kenesarı İsyanı ve Muhtar Avezov’un Han Kene Trajedisinde Han kene İmajı”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 113, S. 223, s. 195-216.

Kınacı, Cemile (2016), *Kazak Edebiyatında İmaj ve Kimlik (1925-1991)*, 1. Baskı, Bengü Yayınları, Ankara.

Koç, Kenan-İşina, Almagül-Korganbekov, Bolat (2007), *Kazak Edebiyatı (Sovyet dönemi ve Bağımsızlıktan Sonraki Kazak Edebiyatı)*, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Merhan, Aziz (2008), *AbdullaKadiri ve Özbek Romanının Doğuşu*, Grafiker yayınları, Ankara.

Müsirepov, Gabit (2016) *Ulpan*, (çev. Cemile Kınacı; yayına hazırlayan Malik Otarbayev), 1. Baskı, Bengü Yayınları, Ankara, 302 sahife.

Ölçekçi, Tamara (2009), “Kazak Halkının Kenesarı Kasımoğlu’nun Başkanlığında Ruslara Karşı Verdiği Milli Bağımsızlık Mücadelesi (1837-1847)”, *Bilig*, Güz 2009, S. 51, s. 123-138.

Uygur, Erdoğan (2005), “Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 1, s. 23-30.